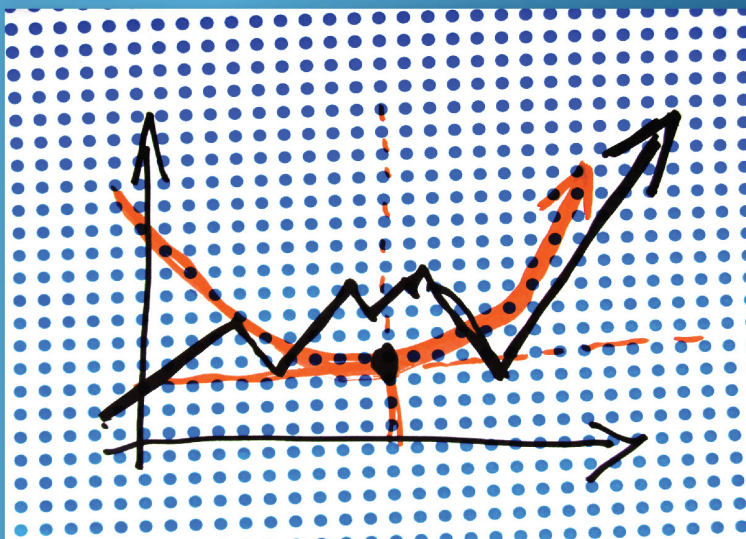

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2012 YEARBOOK

ГОДИНА 4

VOLUME IV

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857- 7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2012

YEARBOOK

ГОДИНА 4

VOLUME IV

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф. д-р Ристо Фотов

Издавачки совет Editorial board

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D
Пом.асс м-р Влатко Пачешкоски	Assist. Vlatko Paceskoski, M.Sc
Пом.асс м-р Тамара Јованов Марјанова	Assist. Tamara Jovanov Marjanova, M.Sc

Редакциски одбор Editorial staff

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikoloski, Ph.D
Доц. д-р Крсте Шајноски	Ass. Prof. Krste Sajnoski, Ph.D

Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief

Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
--------------------------	----------------------------

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian)
--	--

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип	Goce Delcev University
Економски факултет	Faculty of Economics
бул „Крсте Мисирков“ бб	Krste Misirkov b.b., PO box 201
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија	2000 Stip, R of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

д-р Ристо Фотов УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА КАПИТАЛОТ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ	7
м-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Влатко Пачешкоски НЕЦАРИНСКИОТ ПРОТЕКЦИОНИЗАМ ВО РЕГИОНОТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА	19
Т.Мицески, С. Пашоска ПРОЦЕС НА ПРОМЕНИ ВО МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈАТА И СТРУКТУРАТА	29
Благица Колева, Александар Костадиновски, Оливера Ѓоргиева- Трајковска ВИДОВИ НА ИНТЕРНА РЕВИЗИЈА НА ФИНАНСИСКОТО РАБОТЕЊЕ	43
м-р Костадинка Чабулева, м-р Горан Миладинов, Трајко Мицески ВЛИЈАНИЕТО НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО Р.МАКЕДОНИЈА ВРЗ ВРАБОТЕНОСТА ЗА ПЕРИОД 1997- 2011 ГОДИНА	53
м-р Марина Радосављевиќ- Бојчева, м-р Зоран Темелков, м-р Костадинка Чабулева ОБЛАСТИ НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЈАВНОТО ПРИВАТНО ПАРТНЕРСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	61
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, асс. м-р Благица Колева ОСНОВИ НА КАМАТАТА - ДЕТЕРМИНАНТИ И ПРЕДВИДУВАЊЕ	67
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска КРЕДИТНА ПОЛИТИКА И СТРАТЕГИЈА НА ПОРТФОЛИОТО НА КРЕДИТНИ ПЛАСМАНИ НА БАНКИТЕ	81

доцент д-р Јанка Димитрова ПОРТФОЛИО АНАЛИЗА – АЛАТКА ЗА ДИВЕРЗИФИКАЦИЈА НА РИЗИКОТ ПРИ ИНВЕСТИРАЊЕТО.....	95
асс. д-р Љупчо Давчев, асс. м-р Тамара Јованов-Марјанова СОЕДИНУВАЊА И ПРЕЗЕМАЊА (M & A) И УЛОГАТА НА ИНВЕСТИЦИСКИТЕ БАНКИ ВО ОВИЕ ПРОЦЕСИ	109
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска ЛИЧНОСТА НА ПРЕТПРИЕМАЧОТ.....	121
м-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Љупчо Давчев, д-р Митре Стојановски АНАЛИЗА НА ТЕКОВНАТА СОСТОЈБА И ИДНИ ТРЕНДОВИ НА ПАЗАРОТ НА КОНДИТОРСКИ ПРОИЗВОДИ	135
м-р Илија Груевски УПРАВУВАЊЕ СО ДЕВИЗНИОТ РИЗИК ВО МЕЃУНАРОДНОТО ФИНАНСИСКО РАБОТЕЊЕ	145
д-р Љупчо Давчев, м-р Тамара Јованов-Марјанова РАЗЛИКИТЕ ПОМЕЃУ ИНВЕСТИЦИСКОТО И КОМЕРЦИЈАЛНОТО БАНКАРСТВО.....	161

НЕЦАРИНСКИОТ ПРОТЕКЦИОНИЗАМ ВО РЕГИОНОТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

м-р Емилија Митева-Кацарски¹, м-р Влатко Пачешкоски

Краток извадок

Нецаринските бариери денес се најважниот регулативен инструмент на трговската политика на многу земји. Листата на нецарински бариери е исклучително долга, а нивниот број со тек на време не се намалува, туку напротив, се зголемува. За илустрација, во меѓународната трговија се регистрирани повеќе од 2.000 различни видови нецарински бариери. Нецаринските бариери имаат дискриминаторски карактер во надворешната трговија, бидејќи тешко се идентификуваат, менуваат и контролираат. Тие опфаќаат широк спектар на административни и нецарински мерки, кои ги спречуваат нормалните надворешно-трговски текови и овозможуваат дополнителна заштита на домашното стопанство. Во услови на неодамнешната глобална финансиска криза беше многу веројатно да се очекува раст на многу нарушувања во меѓународната економија, особено во меѓународните трговски текови, како резултат на зголемената примена на нецаринските бариери. Тоа беше основната причина за неопходноста од забрзување на регулирањето на сè уште нерегулираните области во меѓународната трговија на мултилатерално ниво. Покрај иницијативата на СТО можат да се забележат значајни чекори во регулирањето на нецаринските бариери од страна на другите мултилатерални организации.

Клучни зборови: *нецарински бариери, дискриминаторски мерки, мултилатерални организации.*

M.Sc. Emilija Miteva-Kacarski, M.Sc. Vlatko Paceskoski

Abstract

Non-tariff barriers are now the most important regulatory instrument of trade policy in many countries. The list of non-tariff barriers is extremely

1) Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски факултет, ул. „Крсте Мисирков“ бб, 201 Штип, Р.Македонија, emilija.miteva@ugd.edu.mk

long, and their number over time is not decreasing, but rather increasing. For illustration, in international trade are registered more than 2000 different types of non-tariff barriers. Non-tariff barriers have a discriminatory nature in foreign trade because it is difficult to identify, change and control them. They cover a wide range of administrative and non-tariff measures that prevent normal foreign trade flows and provide additional protection of the domestic economy. In terms of the recent global financial crisis was likely to expect growth of many disorders in the international economy, especially in international trade flows, as a result of the increased use of non-tariff barriers. That was the main reason for the necessity of accelerating the regulation of still unregulated areas in international trade on multilateral level. Despite WTO initiative, there can be seen important steps in the regulation of non-tariff barriers by other multilateral organizations.

Key words: *non-tariff barriers, discriminatory measures, multilateral organizations.*

Вовед

Отстранувањето или елиминирањето на нецаринските бариери е вклучено во *Доха развојната агенда* и е предмет на разгледување на регионални и други дискусии во врска со либерализацијата на меѓународната трговија. Со цел идентификување на целта на преговорите и обезбедување на посебен и диференцијален третман на земјите во развој во рамките на *Доха развојната агенда*, неопходно е да се разберат проблемите со кои се соочуваат земјите во развој, кои во голема мера го реализираат својот извоз на пазарите на развиените земји. И додека развиените земји сè уште се главната дестинација за извозот од земјите во развој, трговијата на релација земји во развој-земји во развој станува значајна и динамична. И покрај фактот што расположливата литература за нецаринските бариери во Источна и Југоисточна Европа е ограничена, истата презентира општоприфатени ставови за елиминирање на нецаринските бариери коишто ја загрозуваат примената на 28-те билатерални договори за слободна трговија потпишани меѓу земјите од регионот и кои водат кон создавање на единствен либерализиран пазар во Југоисточна Европа.

Анализа на нецаринскиот протекционизам во регионот Југоисточна Европа и преглед на иницијативите за негово отстранување

Работната група за трговска либерализација и олеснување во рамките на Пактот за стабилност има изработено студија која ги идентификува

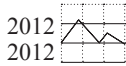
нецаринските бариери со кои се соочуваат земјите од регионот Југоисточна Европа во регионални и глобални рамки. Предмет на истражување се пет земји: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Србија и Црна Гора, сите земји во транзиција, но во различни фази во процесот.

Анализата на овие земји открива дека нецаринските бариери се извор на загриженост во областите на одобрување на дозволи за увоз, царинско вреднување, царински процедури и санитарни и фитосанитарни мерки. Меѓу другите клучни бариери се идентификувани и несоодветните национални законодавства, недостигот на инфраструктура, како и недоволно организирани обуки на службениците.

Имајќи го предвид фактот дека нецаринските бариери ја ограничуваат трговијата во регионот, истражувањата упатуваат на констатацијата дека нецаринските бариери не се употребуваат систематски меѓу земјите од регионот, како инструмент на трговската политика. Само дозволите за увоз и забраните за увоз и извоз се во голема мера применувани за контрола на трговијата, посебно за опасни производи (оружје, дрога, опасен отпад). Другите проблеми произлегуваат претежно од недостигот на технички капацитет и ресурси да се исполнат поставените технички и санитарни и фитосанитарни стандарди и од сложените царински и административни процедури кои резултираат со долги одложувања и корупција.

Земјите од Југоисточна Европа кои се дел од процесот за стабилизација и асоцијација и Молдавија го потпишаа Централноевропскиот договор за слободна трговија во 2006 година. Новата ЦЕФТА 2006 претставува сеопфатен договор за слободна трговија, кој има за цел да се постигне целосна трговска либерализација во регионот. Со стапувањето на сила на овој договор, земјите-потписнички постигнаа согласност за целосна царинска либреализација на трговијата со индустриски добра и значителен напредок во намалувањето на царините за земјоделски производи. Иако, договорот предвидуваше зголемување на интра-ЦЕФТА трговијата, трговските текови го продолжија континуитетот на силна ориентираност кон ЕУ. За натамошно подобрување на интра-ЦЕФТА трговијата, неопходен е прогрес во намалување и елиминирање на нецаринските бариери. Сепак, со оглед на техничката природа на нецаринските бариери, нивното елиминирање на мултилатерално ниво е релативно бавно.

ОЕЦД преку Мултилатералната рамка за следење (the Multilateral Monitoring Framework) во координација со владите, независни експерти и приватниот сектор во секоја од земјите-потписнички на ЦЕФТА 2006 има направено истражување со кое се мери нивото на хармонизација на техничките регулативи, стандарди, санитарни и фитосанитарни мерки и административни процедури во секоја земја-потписничка на ЦЕФТА

2006 во однос на ЕУ. Резултатите од оваа истражување даваат препораки за земјите-потписнички на ЦЕФТА 2006 за координирани акции во елиминирањето на различните категории на нецарински бариери. Во прилог се презентирани заклучните согледувања и препораки во однос на елиминирањето на нецаринските бариери, пред сè, за техничките стандарди, санитарните и фитосанитарните мерки и административните процедури²:

1. Технички бариери во трговијата

Анализата на техничките бариери во трговијата подразбира оценка на процесот на институционална стандардизација, на процесот на акредитација, на постапките за сообразност и на нивото на транспонирање на европските технички регулативи и стандарди во ЦЕФТА. Крајниот резултат од оваа анализа треба да обезбеди информации за економиите, кои ќе бидат основа при идентификување на приоритетните области за подобрување на квалитетот на нивните инфраструктурни системи. Тоа ќе им овозможи на земјите да работат на усогласување на нивните технички законодавства со барањата кои ги поставува ЕУ, како и на отстранување на потенцијално несаканите пречки во трговијата во рамките на ЦЕФТА, како и помеѓу ЦЕФТА и ЕУ. Постигнатите резултати за земјите-потписнички на ЦЕФТА во тој домен се прикажани во графикон 1.

При оценка на севкупниот напредок, анализите покажуваат дека Хрватска има постигнато најголемо подобрување, додека Македонија, Србија и Албанија се движат над просекот на ЦЕФТА. Црна Гора е многу близу до просекот на ЦЕФТА, додека Молдавија, Босна и Херцеговина и Косово треба да направат големи напори за да се доближат до дефинираниот просек. При анализа на различните димензии кои се земени предвид, се доаѓа до констатацијата дека најголем напредок е постигнат во доменот на акредитацијата. Хрватска има постигнато соодветно ниво на хармонизација со меѓународните и барањата на ЕУ и нејзиното Национално тело за акредитација е потписник на Мултилатералната спогодба за европска соработка за акредитација³ (the Multilateral Agreement of the European Cooperation for Accreditation EA MLA). Националните тела за акредитација на

2) Elimination of Non-Tariff Barriers in CEFTA, CEFTA ISSUES PAPER 4

3) Мултилатералната спогодба за европска соработка за акредитација е спогодба потпишана со цел да се признае еквивалентноста, веродостојноста и оттука можноста за прифаќање на акредитирани сертификати, сертификати за калибрирање и извештаи за тестирање издадени од страна на акредитирани тела. Телото за акредитација може да биде потписник на спогодбата во сите области (тестирање, калибрација, сертификација и инспекција) или во некои од нив.

останатите земји се охрабруваат да ги продолжат напорите за да го стекнат правото на потписник на оваа спогодба. Мал, но сепак значителен, напредок е постигнат во областа „стандардизација и надворешна соработка“, додека во областите „процедури за оценка на сообразноста“, „информации и механизми за известување“, „транспонирање на техничките регулативи на ЕУ“ и „усвојување на европските стандарди“ напредокот е различен и разликите треба да бидат земени предвид за да се избегне создавање на дополнителни нецарински бариери.

Главната препорака за земјите-членки на ЦЕФТА е да ги идентификуваат секторите во кои нивото на хармонизација е слично (земајќи ја предвид трговската размена на релација ЦЕФТА-ЕУ и интра-ЦЕФТА размената) со цел да се обучат за тоа како да се преговара и да се потпише Договорот за оценка на сообразноста и прифаќање на индустриски производи (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of industrial products). Вака потпишаниот договор меѓу индивидуалните земји-членки на ЦЕФТА и ЕУ ќе доведе до автоматско заемно прифаќање на извештаите за тестирање на производите, кои во моментот се најголемата техничка бариера во трговијата.

2. Санитарни и фитосанитарни мерки

Анализата на санитарните и фитосанитарните мерки подразбира оценка на процесот на создавање на агенции за санитарни и фитосанитарни мерки, на нивото на соработка меѓу тие агенции во регионот, на развојот на регулативи и практики во координација со меѓународните барања и на хармонизирањето на регулативите и практиките при контролата на често тргувана храна и земјоделски производи, со цел да се обезбеди транспарентност за безбедноста на храната.

Во однос на севкупниот напредок за овој вид мерки, анализата покажува дека Хрватска има постигнато најголем прогрес. Македонија и Црна Гора се движат над просекот на ЦЕФТА. Албанија, Босна и Херцеговина и Србија се релативно близу до просекот на ЦЕФТА, додека Молдавија и Косово треба да направат големи напори за да се доближат до дефинираниот просек. Постигнатите резултати за земјите-потписнички на ЦЕФТА по основа на горенаведеното се прикажани во графикон 2.

Анализата покажува дека во различни области постигнатиот напредок е различен. На пример, во поглед на регулативата за санитарни и фитосанитарни мерки, каде што е постигнат најголем напредок, разликите меѓу економиите се доста значителни. Додека Хрватска и Македонија ја имаат усогласено регулативата со меѓународно дефинираната и барањата на ЕУ во оваа област, другите земји посебно Босна и Херцеговина

и Молдавија се значително под просекот и треба да го забрзаат хармонизирањето на законите и подзаконските акти со Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки во рамките на СТО и барањата на ЕУ.

Клучната препорака од извештајот нагласува дека во насока да се избегнат нецаринските бариери, земјите-членки на ЦЕФТА 2006 треба да развијат стратешки пристап за реформи во областа на санитарните и фитосанитарните мерки, да обезбедат транспарентност во финансирањето на системите за контрола и да го вклучат приватниот сектор во развојот и евалуацијата на мерки и прописи. Исто така, неопходно е да се идентификуваат најважните производи за регионална трговија со цел да се забрза процесот на хармонизација на санитарните и фитосанитарните мерки и врз основа на тоа да се овозможи заемно признавање на сертификатите. Координираноста на процедурите со одредбите во Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки може да помогне да се намалат проблемите во трговијата со храна и да се обезбеди ефикасно транспонирање на меѓународните барања во националните системи.

3. Административни бариери во трговијата

Анализата на административните бариери во трговијата подразбира оценка на состојбата на националниот веб-сајт на царинската служба, инволвираноста на трговската заедница, нивото на успешно раководење, процедурите за поднесување на приговор, таксите и давачките, нивото на автоматизација за обработка на царинската документација, ефикасноста на истрагата, ефикасноста на царинските процедури и домашните и прекуграничните агенции за соработка. Анализата овозможи да се оценат економите во зависност од тоа дали нивните царински и гранични процедури се дизајнирани и имплементирани на доследен, предвидлив, едноставен и транспарентен начин. Исто така, идните активности беа идентификувани во насока да се зајакне соработката и размената на информации меѓу царинските служби во рамките на ЦЕФТА и да се хармонизираат царинските процедури во регионот ЦЕФТА.

При оценка на севкупниот напредок, анализата покажува дека Хрватска, Македонија и Србија имаат постигнато најголем прогрес. Додека Црна Гора е малку над просекот на ЦЕФТА, Албанија и Молдавија се многу близу до постигнување на просекот на ЦЕФТА. Босна и Херцеговина и Косово треба да направат поголеми напори за да се приближат кон наложената меѓународна пракса. Глобалната просечна оценка за земјите-потписнички на ЦЕФТА во тој домен е прикажана во графикон 3. Анализата на различните области укажува на фактот дека најголем напредок е постигнат при оценката на инволвираноста на

трговската заедница. Македонија и Србија имаат постигнато соодветно ниво на хармонизација со меѓународните и барањата на ЕУ во оваа област, додека останатите економии се охрабрени да го продолжат процесот на консултации преку вклучување на трговската заедница во креирањето на царинските и трговските процедури. Анализата на процедурите за поднесување приговор и на соработката на домашните и прекуграничните агенции укажува на фактот дека иако е постигнат голем напредок, постојат значителни разлики меѓу земјите. Релативно рамномерен, но и најнизок напредок е постигнат во доменот на царинските постапки и процеси, како и при оценка на нивото на автоматизација за обработка на царинската документација.

Во насока на избегнување на нецаринските бариери, како што е потенцирано во извештајот, земјите-членки на ЦЕФТА треба да ја зголемат транспарентноста преку редовно разменување на информации на официјалниот веб-сајт на ЦЕФТА за олеснување на трговијата. Треба да бидат организирани работилници на кои ќе се споделат добри практики во врска со електронската размена на податоци и најважно од сè, неопходно е да се забрза спроведувањето на поедноставени постапки.

Заклучок

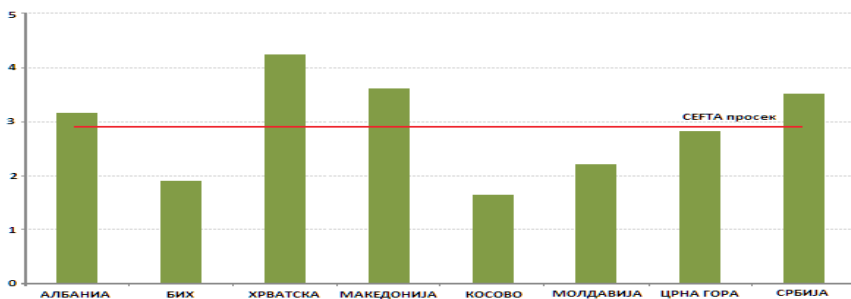
ОЕЦД преку Мултилатералната рамка за следење (the Multilateral Monitoring Framework) во координација со владите, независни експерти и приватниот сектор во секоја од земјите-потписнички на ЦЕФТА 2006 има направено истражување со кое се мери нивото на хармонизација на техничките регулативи, стандарди, санитарни и фитосанитарни мерки и административни процедури во секоја земја-потписничка на ЦЕФТА 2006 во однос на ЕУ. Главната препорака за земјите-членки на ЦЕФТА во доменот на трговските бариери во трговијата е да ги идентификуваат секторите во кои нивото на хармонизација е слично (земајќи ја предвид трговската размена на релација ЦЕФТА-ЕУ и интра-ЦЕФТА размената), со цел да се обучат за тоа како да се преговара и да се потпише Договорот за оценка на сообразноста и прифаќање на индустриски производи (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of industrial products). Во доменот на санитарните и фитосанитарните мерки неопходно е да се идентификуваат најважните производи за регионална трговија, со цел да се забрза процесот на хармонизација на санитарните и фитосанитарните мерки и врз основа на тоа да се овозможи заемно признавање на сертификатите. Во насока на избегнување на административните бариери во трговијата земјите-членки на ЦЕФТА треба да ја зголемат транспарентноста преку редовно разменување на информации на официјалниот веб-сајт на ЦЕФТА за

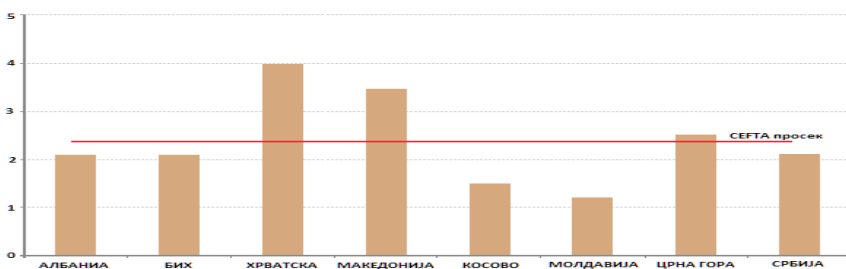
олеснување на трговијата. Треба да бидат организирани работилници на кои ќе се споделат добри практики во врска со електронската размена на податоци и најважно од сè, неопходно е да се забрза спроведувањето на поедноставени постапки.

Литература

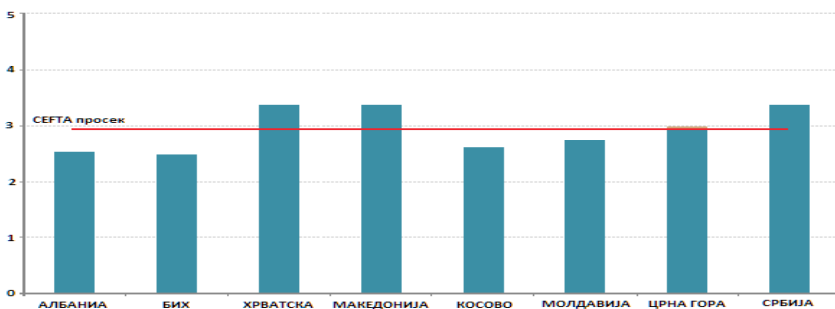
- Engman, M. (2005): “The Economic Impact of Trade Facilitation”, *OECD Trade Policy Working Papers*, No. 21, OECD, Paris.
- Kotschwar, B.F. (2001): “Standards and Technical Barriers to Trade”, in *Toward Free Trade in the Americas*, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- OECD (2010), *Investment Reform Index 2010: Monitoring Policies and Institutions for Direct Investment in South-East Europe*, OECD, Paris.
- United Nations Conference on Trade and Development (2011): “Technical Notes on Trade Facilitation Measures”, United Nations, New York and Geneva.

Графикон 1. Постигнати резултати за техничките бариери во трговијата
Chart 1. Overall scores for dimension: technical barriers to trade

Графикон 2. Постигнати резултати за санитарните и фитосанитарните мерки
Chart 2. Overall scores for dimension: sanitary and phytosanitary measures

Графикон 3. Постигнати резултати за административните бариери во трговијата
Chart 3. Overall scores for dimension: administrative barriers to trade

